

Geleidelijk heb ik leren zien dat de objectieve kennis van de natuurwetenschap tegemoet komt aan een deel van ons menselijke denken en doen, maar niet aan het geheel. Natuurwetenschappelijk denken kan wel met enthousiasme gepaard gaan, maar moet uiteindelijk afstand houden tot het gevoelsleven van de wetenschapper. De wetten van logica en objectiviteit mogen niet geschonden worden door emotionele betrokkenheid. Religieus denken en doen ontwikkelt zich juist in de nauwe emotionele verbinding van mensen met de werkelijkheid, zeker daar waar het over ethiek, goed en kwaad, schuld en boete gaat. Paleontoloog Stephen Gould noemde de religieuze en wetenschappelijke denksystemen 'magisteria' in zijn boek *God en Darwin* (1999). Daarmee stelde hij dat een denkwijze alleen gezag heeft binnen het eigen magisterium, het eigen denksysteem.

In dit boek wil ik een punt vinden van waaruit mensen überhaupt nog op de idee 'God' zouden kunnen komen in een cultuur waarin het (natuur)wetenschappelijk denken de normale modus lijkt te zijn. Welke ruimte is er eigenlijk buiten dat denken en, als er al ruimte is, waarom dan denken over God? En als we al een betekenisvol startpunt voor de idee 'God' hebben, hoe verhoudt zich dat dan tot de moderne wetenschap? Immers, het gescheiden houden van denksystemen is één ding, maar God gaat traditioneel over alles. Hoe kan de religie de wetenschap dan haar rol laten spelen? Bovendien bestaan er traditionele en moderne bezwaren tegen de idee 'God' en wat moet de mens van onze tijd daar dan mee?

In hoofdstuk 1 verduidelijk ik de tegenstellingen tussen wetenschap en wetenschappelijk bezig zijn enerzijds en religie en religieus-zijn anderzijds. Dat wetenschap onze binnenwereld niet kan vervangen, komt in hoofdstuk 2 naar voren. Dat God een rol kan spelen in onze binnenwereld en in de interactie tussen mensen via moraliteit is de boodschap van hoofdstuk 3. Dat heeft gevolgen voor hoe wij (natuur)wetenschappelijk en religieus met onze werkelijkheid omgaan, zie hoofdstuk 4. Maar als de moraliteit de eerste vonk van ons besef van God is, dan zet dat ook een aantal geloofsopvattingen in een moreel daglicht, zie hoofdstuk 5. In hoofdstuk 6 betoog ik dat moraliteit

een betrouwbare, maar niet de enige weg naar God is. Hoe verhoudt zich dan het kwaad tot het geloof en 'God', en hoe kan het dat er religieus geïnspireerd kwaad bestaat? Daarover gaat hoofdstuk 7. Maar hoezo God als hij/zij niet waarneembaar is, ja, zelfs niet ingrijpt in onze werkelijkheid? Daarover gaat het in hoofdstuk 8. En ten slotte, in hoofdstuk 9, als het concept 'God' misschien niet onacceptabel is, kom je er dan toe in God te geloven?

Bijbelteksten in deze uitgave zijn ontleend aan de Nieuwe Bijbelvertaling © Nederlands-Vlaams Bijbelgenootschap 2004.

Cursief afgedrukte alinea's geven een persoonlijke noot of illustreren typisch natuurwetenschappelijke onderwerpen bij het thema van het betreffende hoofdstuk. Om het hoofdstuk ten volle te waarderen is het niet noodzakelijk deze tekstgedeeltes te lezen.

## HOOFDSTUK 1. WETEN EN GELOVEN

### Hoe wetenschap en religie ooit verstrengeld waren

Op een middelbare school legde ik als leraar 5-vwo'ers uit hoe we denken dat het heelal in elkaar zit, hoe evolutie werkt, wat ziekte is, hoe wetenschap ons wereldbeeld heeft veranderd. Een moslimmeisje vroeg me hoe ik daar zelf als gelovige tegenover stond. Ik antwoordde: "Je huidskleur, de kleur van je ogen en van je haar, je postuur, dat heb je van je ouders geërfd, dat je kun je zelf ook wel zien. Maar wie jij werkelijk bent, dat weet God, Allah, alleen." Dat antwoord viel me in en ik kon het als gelovige ook geven. Het was natuurlijk geen wetenschappelijk verantwoorde uitspraak; het was een uitspraak over hoe je in het leven kunt staan.

Tot de Verlichting dronken (natuur)wetenschappen, religie en filosofie uit dezelfde bron. Religie hield (en houdt) zich bezig met heel het leven en daarmee ook met de oorsprong en het zijn der dingen, met het gedrag van het grote en het kleine, met hoe het was en hoe het worden zal. De religieuze visie op het leven was tot de Verlichting verknoopt met alle andere wetenschapsgebieden, of het nu biologie, natuurkunde, sterrenkunde, staatkunde of het recht was. Wetenschappers beschouwden zichzelf tot dan toe evenzeer als dienaars van het grote geheel met God bovenaan, als de toenmalige theologen en dienaars van de Kerk dat deden. Zo zag Jan Swammerdam (1637 - 1680) in de kleinste organismen die hij onderzocht de grote Hand des Heren. Het was een monnik die de samenstelling van het licht met behulp van breking onderzocht. Ook Copernicus, die voor het eerst de zon als het middelpunt van het zonnestelsel voorstelde, was een aan de kerk verbonden geleerde. Tot de Verlichting deden theologen onbekommerd uitspraken over de natuur der dingen en zagen natuurwetenschappers overal de hand van God in. Natuurwetenschap en theologie waren met elkaar vervlochten.

Eerst waren er enkelingen die veronderstelden dat we niet zomaar alles aan God toe moesten schrijven (Hume, 1711 - 1776). Geleidelijk